

ОПАЗВАНЕТО НА СЕСЛАВСКИЯ Манастир

„Св. Николай Мирликийски“

докторант ИЛОНА СТОЯНОВА

Софийски университет „Св. Климент Охридски,

Исторически факултет, катедра „Археология“

Бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

ilonaaa34@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-7603-0569>

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.246-270>

Резюме: Настоящото изследване има за цел да представи състоянието на опазването на Сеславския манастир „Св. Николай Мирликийски“. Съхраняването на културното наследство е една от основните задачи на държавата, защото е пряко свързано с изграждането на националната идентичност на обществото и облика на България пред света. В текста са посочени основните термини, използвани в българското законодателство, и накратко е описана историята и архитектурата на обекта. Отбелязани и дискутирани са проблемите и дейностите, свързани с опазването на манастира.

Ключови думи: опазване, манастир, реставрация, стенописи, наследство, църква

Сеславският манастир „Св. Николай Мирликийски“ се намира на около 20 км от София, северно от кв. Сеславци, на територията на район „Кремиковци“ (прил. 1, фиг. 1). Манастирът е разположен в гората над селището, в долната част на южните склонове на Стара планина. Принадлежи към Софийската епархия и за него отговаря отец Серафим – ефимерий¹ на Кремиковския манастир „Св. Георги Победоносец“. В Списъка на недвижимите културни ценности (НКЦ) на територията на област София-град², който се публикува регулярно на сайта на Националния институт за недвижимо културно наследство (НИНКН), обектът е поставен под номер 1550³. Манастирската църква е обявена за „народна старина“ с известие в ДВ, бр. 69, 1927 г. Впоследствие, заради стенописите, тя получава статут на „художествен паметник на културата от национално значение“ с известие в ДВ, бр. 100, 1969 г. През 1983 г. с известие в ДВ, бр. 20 манастирът е обявен за „архитектурно-строителен и художествен паметник на културата с национално значение“ (онлайн Списък на НКЦ 2025).

Събрани, систематизирани и анализирани са публично известните данни, свързани с манастира и с дейностите по неговото опазване. Проведен е разговор с отец Серафим относно бъдещето на обителта. Сеславският манастир е включен и в ученически проект за опазване и популяризиране на културното наследство.

В Закона за културното наследство (ЗКН) от 2009 г. ясно са определени термините „културно наследство“, „културна ценност“ „опазване“, „консервация“⁴, „реставрация“⁵ и

¹ Ефимерий – Свещеник, който е назначен да извършва богослужение само в църквата. (**Речник** на българския език <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%95%D0%A4%D0%98%D0%9C%D0%95%D0%A0%D0%98%D0%99/>)

² Регистърът е публичен и е създаден въз основа на чл. 4, т. 6 от Глава втора: Дейност на НИНКН в Правилника за устройството и дейността на Националния институт за недвижимо културно наследство, обнародван в ДВ., бр. 8 от 27 Януари 2012 г., последно изменен и допълнен в ДВ., бр. 58 от 9 Юли 2024 г. Данните, предоставени в Списъка са част от съхранявания в НИНКН Национален публичен регистър на недвижимите културни ценности, в който се вписват актове по чл. 58, ал. 1 и 2 и чл. 65, ал. 1 от Закона за културното наследство (ДВ., бр. 19 от 2009 г.).

³ Според Списъка в сайта на НИНКН (<http://ninkn.bg/documents/categoryPreview/24>), последно обновен на 21. 08. 2024 г. (актуален към 14. 03. 2025 г.). Ако бъде премахната недвижима културна ценност, заемаща пореден номер, предшестващ „1550“, номерацията ще бъде променена.

⁴ В ЗКН са описани два вида консервация – „интегрирана“ и „теренна“ (ЗКН, Допълнителни разпоредби, §4. 10,11.).

⁵ „Консервация и реставрация, както и адаптацията на културни ценности е системен процес от дейности, които целят предотвратяване на разрушаването, стабилизация на състоянието им, както и улесняване на тяхното възприемане и оценка при максимално запазване на автентичността им.“ (ЗКН, чл. 163).

„адаптация“⁶, които са неизменна част от терминологията в настоящия текст. Терминът „народна старина“ е използван в Закона за старините от 1911 г.⁷, а „паметник на културата“ – в Закона за паметниците на културата и музеите от 1969 г.⁸ Те са заменени от понятието „културна ценност“⁹ в ЗКН от 2009 г. Според чл. 2, ал. 1. от ЗКН „културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност“, а чл. 9 постановява, че „недвижимото културно наследство обхваща културни ценности, които са трайно закрепени към земята, включително под водата, както и прилежащата им среда“ (ЗКН 2009). От гледна точка на заложените в ЗКН определения Сеславският манастир покрива изискванията за недвижима културна ценност. Той е носител не само на историческата памет, свързана с България и с българския народ, а и на духовната, свързана с християнската религия. Манастирският храм има научна и културна стойност, която е неизменна част от изграждането на националната ни идентичност. След като обектът е част от културното наследство в категория „с национално значение“, би трябвало институциите да бъдат ангажирани с неговото съхранение. Опазването на културното наследство „е системен процес на издирване, изучаване, идентификация, документиране, регистрация, консервация, реставрация и адаптация“ (чл.8, ал.1, ЗКН 2009). Дефиницията в ЗКН постановява, че заложените дейности трябва да бъдат извършени качествено и за всяка една от тях да има налична документация в НИНКН. Освен това е необходимо разрешение, за да бъде извършена каквато и да е намеса, свързана с консервация, реставрация и адаптация на сградата и заобикалящото я пространство. В случая на манастира се забелязва, че невинаги

⁶ „Адаптация“ е опазване на недвижимите културни ценности чрез осигуряване на тяхното съвременно използване, съобразено с консервационната и реставрационната методика (ЗКН, Допълнителни разпоредби, §4. 19.).

⁷ Според Закона за старините от 1911 г. „старини“ са всички „паметници, документи и художествени произведения от най-старо време до освобождението на България, които имат историческо, археологическо, художествено и палеонтологическо значение“ (Закон за старините, 1911: онлайн – <https://archaeology.zonebg.com/buletin3-1.pdf>: 1).

⁸ Според Закона за паметниците на културата и музеите от 1969 г. „паметник на културата е всяко недвижимо и движимо автентично материално свидетелство за човешко присъствие и дейност и за процесите в природата, което има научна и/или културна стойност и притежава обществена значимост“ (Закон за паметниците на културата и музеите, 1969: онлайн – <https://www.museum-system.com/zakon-za-pametnicite-na-kulturata-i-muzeite.html>).

⁹ Според чл. 2, ал. 2. „културните ценности са обществено достояние и се ползват със закрила от държавни и общински органи в интерес на гражданите на Република България.“ (Закон за културното наследство, обн. ДВ, бр. 19 от 13 Март 2009 г.).

това условие е било изпълнявано. Определянето на режима и на териториалните граници за опазване на недвижимите културни ценности е разписано ясно в Наредба №3 от 10 Юли 2019 г. Според данните в Списъка на НИНКН декларационният акт, който потвърждава режимите и териториалния обхват на опазване на обекта е изпратен с писмо №3314 от 02. 09. 1980 г. на НИПК (НИНКН)¹⁰. Според Наредба №3 териториалният обхват на единичната недвижима културна ценност се определя с границите на имота, в който попада тя (чл. 12, Наредба №3). Сеславският манастир е част от Софийската епархия и попада под юрисдикцията на Светия синод на Българската православна църква¹¹ (БПЦ).

С описание на историята, архитектурата и стенописите на манастирската църква са се занимавали Димитър Маринов (1896), Петър Мутафчиев (1931), протоерей Иван Гошев (1931), Тодорка (Дора) Каменова (1977), Николай Тулешков (1988), Дора Димитрова, Здравка Ганева, Галена Стоянова (1980), Маргарита Коева, Петър Йокимов, Любинка Стоилова (2002), Димитринка Иванова (2003), Иванка Гергова (2012,2018), Димчо Радев (2008). Не е известно кога точно е бил създаден манастирът. Храмът, изграден в началото на XVII в., вероятно е положен върху по-стари основи, запазени частично: елементи от южната и западната стена на притвора и в югоизточната част на апсидата (**Гергова, 2018**, стр. 216)). Данните показват, че в началото на XX в. манастирът е бил девически. От Обявление № 8368 от канцеларията на Софийската митрополия става ясно, че манастирът предлага на търг „дървена маса“ от 15 дка гора с явно наддаване през 1914 г. (**Църковен вестник, 1914**), а през 1931 г. са изградени „нови килии“ за обитаващите го (**Гошев, 1931**, стр. 28). През 1949 г. достъпът до обекта е ограничен, защото попада в територията на мините, чиято дейност е строго секретният добив на уранова руда. „Редки метали“ не поема отговорност за опазването на храма (**Гергова, 2018**, стр. 216–217), нито за останалите постройки на територията на манастира – така започва неговото бавно разрушаване. Днес единствената оцеляла сграда от манастирския комплекс е еднокорабна, едноапсидна църква с полуцилиндричен свод и притвор (прил. 1, фиг. 2). Заедно с апсидата

¹⁰ В Списъка е посочено, че информацията за това писмо е от копие на Регистъра. Не става ясно дали в картоната на обекта в НИНКН това писмо е налично. В известната ми литература не успях да намеря такова писмо или описание на режими и териториален обхват на опазване.

¹¹ В чл. 13 на ЗКН е посочено, че Светият синод може да предлага за регистриране на културни ценности и получава от министъра на културата указания за управлението им. Освен това всяка година до 30 юни, Светият синод трябва да представи доклад за опазването на поверените им културни ценности. Към 10 март 2025 г. в онлайн пространството не е наличен нито един публичен доклад за опазването на културните ценности към БПЦ.

църквата има дължина 15,94 м, ширина около 6 м и височина 5,62 м (Гергова, 2018, стр. 215). Тя е изградена от обработен и ломен камък и на места се забелязва клетъчен градеж (прил. 1, фиг. 3). Рамката на вратата е украсена с релефни орнаменти (прил. 1, фиг. 4), а върху северозападния ъгъл на сградата от външната страна има релефен кръст (Гергова, 2018, стр. 215). Част от стенописите¹² са създадени в началото на XVII в. (1616 г.), по времето на йеромонах Даниил и с помощта на дарения от местните жители. Информация за това получаваме от ктиторския надпис на западната стена на наоса (прил. 1, фиг. 5) (Куюмджиева, 2018). И. Гергова отбелязва и наличието на по-ранен живописен слой, разположен по „западната и южната страна на притвора“, за който твърди, че „не е отбелязан в литературата“ (Гергова, 2018, стр. 217). Според нея иконостасът на храма също принадлежи към началото на XVII в. Той е бил пренесен в гробищната църква на селището, след като манастирът спира да функционира, но частите му са откраднати (Гергова, 2018, стр. 219). Авторството на стенописите от XVII в. не е доказано напълно, но в литературата се срещат предположения, че са създадени от св. Пимен Зографски (Гошев, 1931, стр. 28). Според М. Куюмджиева, в началото на XVII в. зографи от едно ателие изографисват няколко църкви, в това число и тази в Сеславци. Доказателство за това са близките аналогии със стенописите на храма „Св. Теодор Тирон и Теодор Стратилат“ (1614 г.) (с. Добърско), в източната част на църквата „Успение Богородично“ (1605/6 г.) (Зерват, Албания) и в наоса на Слимничкия манастир в Северна Македония (1606/1607 г.) (Куюмджиева, 2018). Другата част от стенописите¹³ датира от 30-те години на XIX в. (1832 – 1835 г.) и се приписва на самоковския зограф Коста Вальов (Гергова, 2018, стр. 219). Изображенията от този живописен слой преповтарят местата на по-ранните (Гергова, 2018, стр. 217). Според местни предания обектът е бил повреден при нападение на кърджалии към края на XVIII в. Манастирът е бил поправян след земетресенията в Софийско през 1818 г. и през 1858 г. (Matova, 2005, стр. 211). По западната фасада на храма се забелязва силно повреден живописен слой (прил. 1, фиг. 6), за който И. Гошев смята, че е изписан „през самото начало на XIX в. или към самия край на XVIII в.“ (Гошев, 1931, стр. 28) със сцени от Страшния съд и изображение на св. Николай. Той отбелязва, че под образа на светеца има

¹² Пълно описание на живописния слой в Гергова (2012).

¹³ Пълно описание на живописния слой в Гергова (2018).

надпис, който свидетелства за имената на ктиторите – Никола и Драга¹⁴ (**Гошев, 1931**, стр. 28). Манастирските приписки дават сведения и за игумен Исая, който направил подобрения в манастира с идването си през 1832 или 1833 г. (**Гергова, 2018**, стр. 219; **Маринов, 1896**, стр. 62; **Иванова 2003**, стр. 140)¹⁵.

През 30-те години на ХХ в. П. Мутафчиев описва някои щети по храма, които забелязва. Това са „силно пропукал“ свод на притвора и двете му стени от изток и запад (**Гергова 2018**, стр. 216). И. Гошев отбелязва, че състоянието е добро, но личи, че инвентарът отдавна е изнесен (**Гошев 1931**, стр. 28). През 1945 г. е изпратено писмо с молба за спешни ремонтни дейности от игуменния Агапия, която иска съдействие от директора на Народния археологически музей. Липсата на средства не позволява извършването на тези дейности и те са отложени за 1946 г.¹⁶ (**Гергова 2018**, стр. 216). С учредяването на урановите мини в района на Сеславци и Бухово, манастирът попада под ръководството на Съветско-българското минно дружество, а впоследствие и под управлението на „Редки метали“¹⁷. Достъпът до храма и прилежащите му сгради е ограничен (**Гергова 2018**, стр. 216–217). Никой не поема задължение да се грижи за свящото място и то е оставено да се руши. Мините са част от Буховския рудник – участък „Сеславци“ (**Стоянова, 2021**, стр. 28). Във филма „Зона към небето“ на Ваня Манолова (**2015**) жителите на кв. Сеславци разказват как в продължение на години храмът е бил обругаван, как различни светини са били изнасяни, как хора са стреляли по стенописите. Данни за вандализъм, свързан с изпочупване на прозорци, врати и църковна утвар, са налични от 1957 г. Тогава С. Михайлов, човекът, който намира храма в това състояние, изказва загрижеността си за обекта и обръща внимание, че е необходимо да бъдат взети мерки, за да бъде опазен (**Гергова, 2018**, стр. 217). Въпреки получения през 1969 г. статут на „паметник на културата с национално значение“, манастирът продължава да пустее и да се руши. През 1972 г. под ръководството на арх. Е. Конярска е направено архитектурно заснемане на църквата и сградите около нея (**Гергова, 2018**, стр. 217). През 1977 г. излиза монографията на Д. Каменова, която обширно

¹⁴ Надписът гласи: „приими Господи моление раба своего пен (?) Никола и подружие Драга“ (**Гошев, 1931**, стр. 28).

¹⁵ Данните от приписка в Псалтир (ЦИАИ 12, л. 182 б) показват, че йеромонах Исая идва в манастира на 1 май 1833 г. (**Христова, Мусакова, Узунова 2009**, стр. 38).

¹⁶ Няма информация, която да потвърди извършването на дейностите и през 1946г.

¹⁷ Управление „Редки метали“ е учредено с РМС от 20 юни 1956 г., а с ПМС №55 / 31. 10. 1973 г. По-късно се преобразува в Държавно стопанско обединение „Редки метали“ (**Стоянова, 2021**, стр. 28).

представя значимостта на обекта. Самата тя споделя, че заради ограничения достъп е имала възможност да води студенти само „по стръмните околни пътеки около храма“ и се чувства „дълбоко свързана с манастирския храм“ (Каменова, 2023). В периода 1979 – 1983 г., освен проучвателни дейности за състоянието на храма и стенописите, са извършени и укрепителни работи в участъците, които са били в изключително лошо състояние (Гергова, 2018, стр. 217). Така през 1983 г. Сеславската църква получава статут на „художествен паметник на културата от национално значение“. След затварянето на мините и прекратяването на уранодобивната дейност в района с ПМС № 163 от 20 август 1992 г., достъпът до обекта е възобновен. За пореден път няма поета отговорност за опазването му. В средата на 90-те год. на ХХ в. постъпва сигнал за нарушаване на обекта и през 1996 г. комисия от НИПК (днес НИНКН) установява нарушения, свързани със сваляне на мазилката от различни участъци на фасадата на храма (Гергова, 2018, стр. 217). И. Гергова посочва, че според архива на НИНКН през 2001 г. са извършени ремонти дейности, свързани с поправка на покрива, решетките на прозорците и поставяне на нова врата. В притвора е имало иманярски изкоп. Тези дейности са съгласувани с НИНКН (Гергова, 2018, стр. 217). През 2005 г. по инициатива на фондация „Адорация“ и туристическа агенция „Одисея–ИН“ ООД се подновяват проучванията за реставрация на стенописите, но дейностите са прекратени, поради липса на средства и несъгласуване на проекта с НИНКН (Гергова, 2018, стр. 217). В годините след това църковното настоятелство успява да набави средства за пореден ремонт на покрива, повторна смяна на вратата и поставяне на нова дограма на прозорците (прил. 1, фиг. 7). Тези дейности не са съгласувани с НИНКН (Гергова, 2018, стр. 217). През 2013 г. фондация „Покров Богородичен“ започва кампания за събиране на средства за реставрация на стенописите, но тя е неуспешна (прил. 1, фиг. 8). На 3-ти март 2025 г. посетих мястото, за да направя снимки на стенописите. Там заварих работници, които извършваха дейности, свързани с облагородяване на района около църквата. От западната страна на сградата бе поставен фургон (прил. 1, фиг. 9), а църквата беше отключена и в нея кипеше работна дейност. След проведен разговор с отец Серафим¹⁸, той потвърди, че всички дейности са съгласувани с НИНКН. Целта е манастирът отново да заработи като девически и фургонът да приюти монахините, които ще служат в него. Освен това отец Серафим сподели, че е предвидено и провеждане на археологически разкопки, за да

¹⁸ Изказвам огромни благодарности на отец Серафим за отделеното време и получената информация.

бъде изяснен археологическият контекст на обекта. Плочките, които са поставени на пода преди години, за да бъде обезопасен храма, са разположени върху пясък, за да не се нарушава целостта на пода (прил. 1. фиг. 10). Това е било наложително, заради иманярските изкопи, които били направени във вътрешността (прил. 1, фиг. 11). Не само иманярите създават опасност за бъдещото съществуване на църквата. Всъщност манастирът се намира в периферията на Софийския грабен¹⁹, където е налице сеизмична активност. Софийският грабен е съвременна структура, чиято активност може да окаже пряко въздействие върху целостта на културните ценности на територията на града (**Matova, 2005**, стр. 209–210). Следователно при изготвянето на проекти за консервация и реставрация на храма и на стенописите е необходимо да се обърне внимание на сеизмотектонската активност, която може да засегне пряко манастирската църква.

На територията на Република България има много ценности, които са важни за историята, културата и духовността на държавата. Част от тях години наред са оставени на „милостта“ на природата и бавно се разрушават. Неглижирането от страна на институциите и от страна на обществото допринасят за заличаването на културното ни наследство. С всеки вандалски акт върху стенописите или върху самата сграда се унищожават частици от историята на обекта. Пукнатините, които се забелязват не само във вътрешността на храма, а и по неговата фасада, са ясен показател за дългогодишно нехайство и за липса на активност за опазване на Сеславския манастир. Редица са пропуските в държавната политика, които са довели до влошаването на състоянието на стенописите и на самия храм. От 1949 г. насам държавата не полага никакви грижи и не следи за опазването на обекта въпреки дадения му статут. Освен това всички вандалски актове остават безнаказани, независимо, че има данни кои са част от извършителите²⁰. Ограничаването на достъпа до манастира успява да скрие от обществото какви деяния са извършвани там и го обричат на забвение и разруха. Църквата не е имала необходимия ресурс да опази светините си и е оставила тази задача на държавата, която не се е вълнувала нито от съдбата на стенописите, нито от духовността, а е изисквала разработването на урановите находища, които се намират в близост до манастира, да върви с

¹⁹ Грабен – геол. От немски – Graben – „ров“. „Пропаднала част от земната кора, ограничена с два надлъжни разседа; падина.“

< <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%91%D0%95%D0%9D/> > [14 март 2025 г.]

²⁰ Виж „Зона към небето“.

пълна сила и е затворила очите си за нарушаването на целостта на културната ценност. Необходим е бил натискът на научната общност, за да бъде проведена аварийна консервация на стенописите. След възобновяването на достъпа до обекта истината за negliжирането му излиза наяве. Щетите са големи и изискват огромен ресурс, за да бъдат поправени.

Изникват няколко въпроса, свързани с държавната политика, чиито отговори са важни за бъдещото опазване на наследството като цяло. Разполага ли БПЦ с капацитет да се справи с опазването на всички културни ценности под нейна юрисдикция? Защо държавата не публикува годишния мониторинг на БПЦ, който е заложен в ЗКН? Какви са последствията, ако не бъде спазен крайният срок за предаване на отчета за опазване на недвижимите културни ценности? Разполага ли НИНКН с достатъчен брой кадри, които да успяват да прегледат постъпилите отчети и доклади, ако има такива? Не е ли редно държавата да намери подходящ механизъм за подпомагане на БПЦ при съхранението на обектите? Местната власт би могла да съдейства на църквите и на манастирите в дадената митрополия и експертите, които работят в общините, да оказват помощ при изготвянето на докладите. По този начин ще станат публични всички усилия на институциите за съхранението на обектите.

Какви действия са необходими, за да се промени отношението към културното наследство като цяло? Популяризирането му е от най-голяма степен на значимост, защото колкото повече хора знаят за съществуването на даден обект, толкова повече отговорност ще се търси за неговото опазване. А обществото ще се поинтересува от своето културно наследство, ако осъзнае неговата ценност. Ето защо една от най-важните политики, свързани със съхраняването на наследството, е образованието. Възпитаването на отговорни граждани, които да са ангажирани с историята и с културата си, е първата стъпка към създаването на общество, което го е грижа какво се случва с наследството му и има за цел да го опази за бъдещите поколения. Работата ми като учител по история и цивилизации ми позволява да показвам на учениците си защо е важно това и как те биха могли да променят реалността, в която живеят. През 2024/2025 учебна година, заедно с колегата ми по музика – Даян Русинов, работихме по проект по Национална програма „Иновации в действие“, чиято идея е популяризирането на материалното и нематериалното културно наследство. Целта е учениците от 117 СУ „Св. св. Кирил и Методий“ да разширят своите познания по темата и да осъзнаят своята роля в обществото. На 30.06.2025 г. се проведе представителната изява, която

популяризира не само работата им, а и самото културно наследство. По време на събитието бяха представени постерите на пет избрани обекта от материалното и пет обичая от нематериалното културно наследство. Един от постерите в изложбата бе посветен на Сеславския манастир. Смятам, че това е една добра стъпка в популяризирането му. Освен това учениците се запознаха с неговата история и анализираха какво виждат на терен. След това споделиха своите виждания дали държавата и БПЦ са се справили добре със задачата да опазят Сеславския манастир. Техните размишления са част от документалния филм, чиято премиера се състоя по време на представителната изява на проекта. Филмът със заглавие „Наследство в камък и слово“²¹ е резултат от усилията и желанието им да направят нещо, което ще бъде в помощ на опазването на историята и традициите на Родината им. Включването на ученици в опитите за опазване на културното наследство не е нова практика в световните тенденции. Опитът от други държави ясно показва ползите от ангажирането на подрастващите в социални и културни каузи. Така се изгражда едно поколение, което ще има нуждата да участва в различни дейности, които имат за цел да съхранят историята. Това поколение ще е отражение на нашите усилия и ще потвърди, че има смисъл човек да се занимава с начинания, полезни за обществото. Миналото, настоящето и бъдещето вървят ръка за ръка. Затова съвременните технологии позволяват изнамирането на различни решения за съхраняване на наследството, които да се допълват едни други. В случая изработването на 3D визуализации, снимки и видеа биха допринесли за запазване на информацията в дигиталното пространство и по-голяма достъпност за обществото. Адаптацията на обекта е изключително важна стъпка в опазването на Сеславския манастир, за да бъде извършвано богослужение, без да има опасност стенописите да бъдат повредени. По този начин ще бъде съхранена функцията на манастира като духовен крепител и като извор на историческа памет.

Достъпът до културното наследство е право на всеки гражданин на Република България. Необходимо е подобряване на инфраструктурата до обекта: в момента до него се стига по каменист и кален през някои сезони горист път, който не е подходящ за всеки тип превозно средство, а това се явява пречка пред посещението на манастира от хора с двигателни затруднения. Социализацията е важна стъпка, която ще отвори много възможности за развитие

²¹ Можете да гледате документалния филм на следния адрес:
<https://www.youtube.com/watch?v=8U0FqWzgPIY>

не само на храма, но и на Сеславци. Религиозният туризъм е ниша, която има огромен потенциал и би спомогнал за облагородяването на квартала. Устойчивото развитие на региона е един от основните фактори за опазването на паметта и за подпомагането на икономиката на местно ниво. Подобряването на условията за живот в манастира би довело до увеличаване на служителите там и откриването на нови работни места в околността. Разработването на проекти, свързани с възраждането на живота в Сеславския манастир и с неговото археологическо проучване, ще донесе само позитиви. След адекватна консервация, реставрация, адаптация и социализация на обекта, той успешно би се вписал в облика на Софийската Мала Света гора и би привлякъл много посетители. По този начин ще се превърне в популярно място за отдих по примера на Кремиковския манастир „Св. Георги Победоносец“, а това ще гарантира опазването му за дълги години напред. С тази нелека задача се е заел отец Серафим, който с помощта на кмета на район „Кремиковци“ г-жа Лилия Донкова и църковната общност, се стреми да върне някогашния светъл облик (прил. 1, фиг. 12.) на свящото място. В края на месец март 2025 г. обектът е посетен и от кмета на София Васил Терзиев, който е бил запознат от отеча със съдбата на манастира. Поставените фургони ще бъдат обитавани от три монахини. Изграден е дървен навес откъм фургоните. За електрическото захранване на манастира ще бъде осигурена фотоволтаична система. Пътеките към храма също са обновени²².

Сеславският манастир „Св. Николай Мирликийски“ е пример за обект, който има статут на „културно наследство с национално значение“, но е оставен на бавна гибел дълги години. Той е понесъл много разрушения – природни и сторени от човека, но въпреки това църквата все още напомня за великолепието на манастира. Въпреки обругаването на стенописите в миналото (прил. 1, фиг. 13), те все още разкриват своята красота и святост (прил. 1, фиг. 14) пред посетителите, които са дошли специално, за да ги зърнат. Ангажираността на църквата и на църковното настоятелство помагат за запазването им. Очакванията са, че в най-скоро време манастирът отново ще отвори врати за миряните и ще има много по-добра съдба.

²² Информация за посещението е публикувана на официалната страница на г-жа Донкова във Фейсбук. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=122251230410011702&set=pcb.122251231358011702&locale=bg_BG> [31. 03. 2025 г.]

Цитирана литература:

Гергова, И. (2012) Сеславски мананстир „Св. Никола“. – В: *Корпус на стенописите от XVII в. в България*, стр. 47-57. изд. София: БАН. ISBN 9789548594387

Гергова, И. (2018) Църква „Св. Никола“, Сеславски манастир. – В: *Корпус на стенописите от първата половина на XIX век*, стр. 215–220. изд. София: БАН. ISBN: 978-954-8594-73-8

Гошев, И. (1931) За Кремиковския и Сеславския манастири. В: *Църковен вестник*, бр. 3 от 17 януари 1931, стр. 27–28. изд. София: БПЦ, БП.

Димитрова, Д., З. Ганева, Г. Стоянова. (1980) Софийските манастири. Възникване, развитие, структура и характер. изд. София: НИПК.

Иванова, Д. (2003) *Сеславци през вековете*. изд. София: Печатница ЕТ "Марков". ISBN 9548008831

Каменова, Д. (1977) *Сеславската църква: История, архитектура, живопис: Монография*. изд. София: Бълг. художник.

Коева, М., П. Йокимов, Л. Стоилова. (2002) *Православни храмове по българските земи (XV–XX в.). Архитектура, история, библиография*. изд. София: Академично издателство "Проф.Марин Дринов". ISBN 9544308792, 9789544308797

Маринов, Д. (1896) *Описание на мѣнастира Св. Николай, наричан още Сеславский мѣнастир*. – *Религиозни разкази*, 2. изд. София.

Мутафчиев, П. (1931) *Из нашите старопланински манастири*. изд. София.

Радев, Д. (2008) Реставрация на стенописи от църквата „Св. Николай Мирликийски“ в Сеславския манастир. – В: *Сердика – Средец – София*. Т. 4, стр. 234–237. изд. София: ОП "Стара София", Софийски исторически музей. ISBN 978-954-91061-5-2

Тулешков, Н. (1988) *Архитектурата на българските манастири*. изд. София: Техника. COBISS-ID: 1101010404

Терени (11) 2026 (1)

Христова, Б., Е. Мусакова, Е. Узунова (2009) *Опис на славянските ръкописи в Църковно-историческия и архивен институт на Българската православна църква*. Т. 1. Библейски книги. изд. София: Борина. ISBN: 978-954-500-228-1

Църковен вестник, бр. 45 от 8 ноември 1914 г., София, 1914, 540. изд. София: БПЦ, БП

Matova, M. (2005) Seismotectonic danger for three cultural monuments in Sofia city (Bulgaria). – В: 80 години Българско геологическо дружество. Сборник разширени резюмета от Юбилейна международна конференция, стр. 209–212. изд. София: Издателство “Българско Геологическо Дружество”, Печатница на СУ "Св. Климент Охридски". ISBN954-91606-2-9

Интернет източници:

Каменова, Д. (2023) За Сеславската църква в 2003 година. Достъпен на: https://litenet.bg/publish9/t_kamenova/seslavci.htm [посетен на 14 март 2025 г.]

Куюмджиева, М. (2018) За Сеславската църква. Достъпен на: http://zografi.info/?page_id=1884 [посетен на 14 март 2025 г.]

Манолова, В. (2015) „Зона към небето“ – документален филм. Достъпен на: <https://www.youtube.com/watch?v=MFYVft70Y24> [посетен на 14 март 2025 г.]

Национален институт за недвижимо културно наследство – официална интернет страница. Достъпен на: <http://ninkn.bg> > [посетен на 14 март 2025 г.]

Стоянова, И. (2021) Културно-историческото наследство на град Бухово. Дипломна работа за придобиване на образователно-квалификационна степен „магистър“, София, 2021. Достъпен на:

https://www.academia.edu/128261953/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%91%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BE [посетен на 14 март 2025 г.]

Стоянова, И., Д. Русинов, К. Бързин. (2025) Наследство в камък и слово. Документален филм за опазването на културното наследство. Достъпен на: <https://www.youtube.com/watch?v=8U0FqWzgPIY> > [посетен на 01 септември 2025 г.]

Речник на българския език, Институт за български език – БАН. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe> > [посетен на 10 март 2025 г.]

ДВ, бр. 69, 1927 г.

ДВ, бр. 100, 1969 г.

ДВ, бр. 20, 1983 г.

Закон за културното наследство, обн. ДВ, бр. 19 от 13 Март 2009 г. Достъпен на: <https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=142&sp=0&t=0&z=0> [посетен на 10 март 2025 г.]

Закон за паметниците на културата и музеите, обн. ДВ, бр. 29 от 11 Април 1969 г. Достъпен на: <https://www.museum-system.com/zakon-za-pametnicite-na-kulturata-i-muzeite.html> [посетен на 10 март 2025 г.]

Закон за старините от 1911 г. Достъпен на: <https://archaeology.zonebg.com/buletin3-1.pdf> [посетен на 10 март 2025 г.]

Наредба № 3 от 10 Юли 2019 г. за реда за идентифициране, деклариране, предоставяне на статут и за определяне на категорията на недвижимите културни ценности, за достъпа и подлежащите на вписване обстоятелства в Националния публичен регистър на недвижимите културни ценности, обн. ДВ, бр. 57 от 19 Юли 2019 г.

Транслитерирана литература / Transliterirana literatura:

Dimitrova, D., Z. Ganeva, G. Stoyanova. (1980) *Sofiyskite manastiri. Vaznikvane, razvitie, struktura i karakter.* izd. Sofia: NIPK.

Gergova, I. (2012) Seslavski manastir „Sv. Nikola“. – V: *Korpus na stenopisite ot XVII v. v Bulgaria*, str. 47-57. izd. Sofia: BAN. ISBN 9789548594387

Gergova, I. (2018) Tsarkva „Sv. Nikola“, Seslavski manastir. – V: *Korpus na stenopisite ot parvata polovina na XIX vek*, str. 215–220. izd. Sofia: BAN. ISBN: 978-954-8594-73-8

Goshev, I. (1931) *Za Kremikovskia i Seslavskia manastiri.* V: *Tsarkoven vestnik*, br. 3 от 17 yanuari 1931, str. 27–28. izd. Sofia: BPTs, BP.

Терени (11) 2026 (1)

Hristova, B., E. Musakova, E. Uzunova (2009) *Opis na slavyanskite rakopisi v Tsarkovno-istoricheskia i arhiven institut na Balgarskata pravoslavna tsarkva. T. 1. Bibleyski knigi.* izd. Sofia: Borina. ISBN: 978-954-500-228-1

Ivanova, D. (2003) *Seslavtsi prez vekovete.* izd. Sofia: Pечатnitsa ET "Markov". ISBN 9548008831

Kamenova, D. (1977) *Seslavskata tsarkva: Istoria, arhitektura, zhivopis: Monografia.* izd. Sofia: Balg. hudozhnik.

Koeva, M., P. Yokimov, L. Stoilova. (2002) *Pravoslavni hramove po balgarskite zemi (XV–XX v.). Arhitektura, istoria, bibliografia.* izd. Sofia: Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov". ISBN 9544308792, 9789544308797

Marinov, D. (1896) *Opisanie na manastira Sv. Nikolay, narichan oshte Seslavskiy manastir. – Religiozni razkazi, 2. izd.* Sofia.

Matova, M. (2005) Seismotectonic danger for three cultural monuments in Sofia city (Bulgaria). – V: *80 godini Balgarsko geologichesko druzhestvo. Sbornik razshireni rezyumeta ot Yubiley na mezhdunarodna konferentsia*, str. 209–212. izd. Sofia: Izdatelstvo "Balgarsko Geologichesko Druzhestvo", Pечатnitsa na SU "Sv. Kliment Ohridski". ISBN954-91606-2-9

Mutafchiev, P. (1931) *Iz nashite staroplaninski manastiri.* izd. Sofia.

Radev, D. (2008) Restavratsia na stenopisi ot tsarkvata „Sv. Nikolay Mirlikiyski“ v Seslavskia manastir. – V: *Serdika – Sredets – Sofia. T. 4*, str. 234–237. izd. Sofia: OP "Stara Sofia", Sofiyski istoricheski muzey. ISBN 978-954-91061-5-2

Tuleshkov, N. (1988) *Arhitekturata na balgarskite manastiri.* izd. Sofia: Tehnika. COBISS-ID: 1101010404

Tsarkoven vestnik, br. 45 ot 8 noemvri 1914 g., Sofia, 1914, 540. izd. Sofia: BPTs, BP

Internet iztochnitsi:

Kamenova, D. (2023) *Za Seslavskata tsarkva v 2003 godina.* Dostapen na: <https://litenet.bg/publish9/t_kamenova/seslavci.htm> [poseten na 14 mart 2025 g.]

Kuyumdzhieva, M. (2018) *Za Seslavskata tsarkva.* Dostapen na: <http://zografi.info/?page_id=1884> [poseten na 14 mart 2025 g.]

Терени (11) 2026 (1)

Manolova, V. (2015) „Zona kam nebeto“ – dokumentalen film. Dostapen na: <<https://www.youtube.com/watch?v=MFYBft70Y24>> [poseten na 14 mart 2025 g.]

Natsionalen institut za nedvizhimo kulturno nasledstvo – ofitsialna internet stranitsa. Dostapen na: <<http://ninkn.bg>> [poseten na 14 mart 2025 g.]

Stoyanova, I. (2021) *Kulturno-istoricheskoto nasledstvo na grad Buhovo*. Diplomna rabota za pridobivane na obrazovatelno-kvalifikatsionna stepen „magistar“, Sofia, 2021. Dostapen na: <https://www.academia.edu/128261953/%D0%9A%D1%83%D0%BB%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE_%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D1%82%D0%BE_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%BB%D0%B5%D0%B4%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE_%D0%BD%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%B4_%D0%91%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BE> [poseten na 14 mart 2025 g.]

Stoyanova, I., D. Rusinov, K. Barzin. (2025) *Nasledstvo v kamak i slovo*. Dokumentalen film za opazvaneto na kulturnoto nasledstvo. Dostapen na: <<https://www.youtube.com/watch?v=8U0FqWzgPIY>> [poseten na 01 septemvri 2025 g.]

Rechnik na balgarskia ezik, Institut za balgarski ezik – BAN. Dostapen na: <<https://ibl.bas.bg/rbe>> [poseten na 10 mart 2025 g.]

Zakoni i normativni dokumenti:

DV, br. 69, 1927 g.

DV, br. 100, 1969 g.

DV, br. 20, 1983 g.

Naredba № 3 ot 10 Yuli 2019 g. za reda za identifitsirane, deklarirane, predostavyane na statut i za opredelyane na kategoriyata na nedvizhimite kulturni tsennosti, za dostapa i podlezhashtite na vpisvane obsoyatelstva v Natsionalnia publichen registar na nedvizhimite kulturni tsennosti, obn. DV. br. 57 ot 19 Yuli 2019 g.

Zakon za kulturnoto nasledstvo, obn. DV, br. 19 ot 13 Mart 2009 g. Dostapen na: <<https://mc.government.bg/page.php?p=141&s=142&sp=0&t=0&z=0>> [poseten na 10 mart 2025 g.]

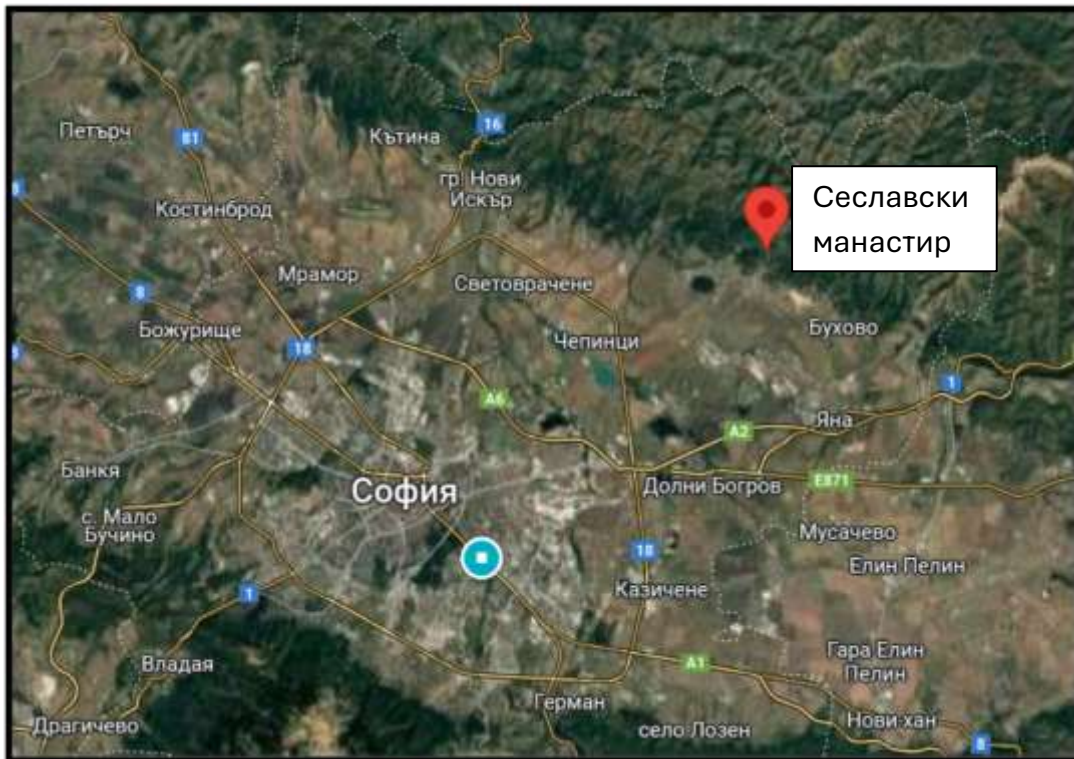

Терени (11) 2026 (1)

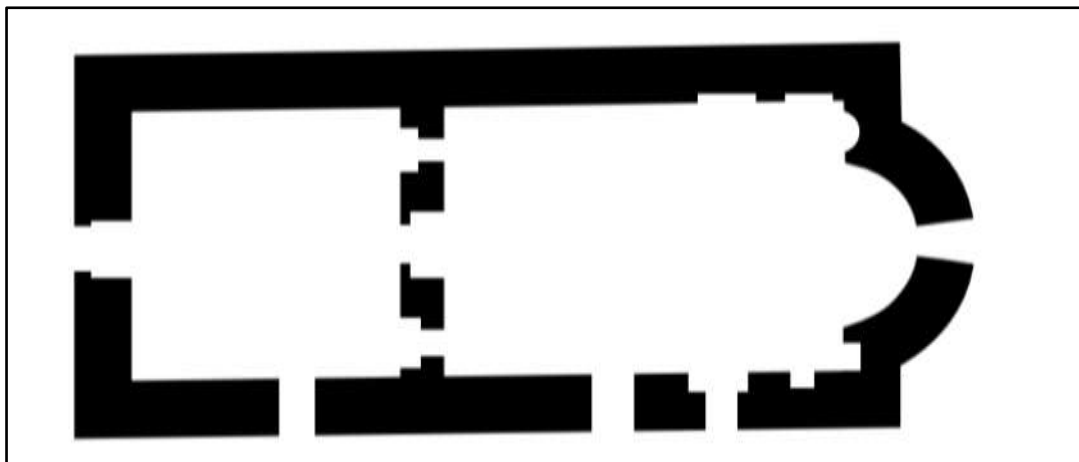
Zakon za pametnitsite na kulturata i muzeite, obn. DV, br. 29 ot 11 April 1969 g. Dostapen na: <https://www.museum-system.com/zakon-za-pametnicite-na-kulturata-i-muzeite.html> [poseten na 10 mart 2025 g.]

Zakon za starinite ot 1911 g. Dostapen na: <https://archaeology.zonebg.com/buletin3-1.pdf> [poseten na 10 mart 2025 g.]

Приложение 1

Фиг. 1. Местоположение на Сеславския манастир „Св. Николай Мирликийски“ (Google Maps)

Фиг. 2. Архитектурен план на манастирската църква. Гергова 2018: 215.

Фиг. 3. Градеж на манастирската църква. Личен архив, ноември 2024 г.

Фиг. 4. Орнаментална релефна украса върху западната врата на църквата. Ясно личат пукнатините върху фасадата на сградата. Личен архив, ноември, 2024 г.

Фиг. 5. Ктиторски надпис, намиращ се на западната страна на наоса на църквата. Личен архив, март, 2025 г.

Фиг. 6. Повредени стенописи върху фасадата на църквата. Забелязва се запълването на пукнатината върху стената. Личен архив, март, 2025 г.

Фиг. 7. Ремонтираният покрив на сградата и сменената дограма. Личен архив, 2019 г.

Приключила кампания на 18.03.2014

Кампания „Светини“ за съхраняване на ценните стенописи на Сеславския манастир „Св. Николай Мирликийски“ Фондация „Покров Богородичен“

Споделете

Заедно събрахме 0 лв.

Брой еднократни SMS-и от 2 лв.	Брой абонamenti 2 лв.	Брой абонamenti 5 лв.	Брой абонamenti 10 лв.	Дарени онлайн през ПОС ОББ	Дарени онлайн през ePay	Дарени с банков превод
0	0	0	0	0 лв.	0 лв.	0 лв.

АКТИВНИ абонamenti за текущия месец: 0 от 2 лв. • 0 от 5 лв. • 0 от 10 лв.

Месечни справки »

Фиг. 8. Неуспешната кампания „Светини“. <<https://dmsbg.com/3105/kampania-svetini-za-sahranayavane-na-tsennite-stenopisi-na-seslavskia-manastir-sv-nikolay-mirlikiyskifondatsia-pokrov-bogorodichendms-svetini/>> [17 март 2025 г.]

Фиг. 9. Дейности по облагородяване на района. Личен архив, март, 2025 г.

Фиг. 10. Плочките във вътрешността на храма. Личен архив, март, 2025 г.

Фиг. 11. Иманярски изкоп в храма.

<https://www.bulgariamonasteries.com/seslavski_manastir/vatreshnostta_na_tsarkvata-2_175_3_big.html> [17 март 2025 г.]

Фиг. 12. Манастирът през първата половина на XX в. (по П. Мутафчиев)

<<https://istorianasveta.eu/ct-menu-item-25/album/9-tzarkvi-i-manastiri-v-yuz-balgariya-ot-xv-xvii-v.html#media/9-tzarkvi-i-manastiri-v-yuz-balgariya-ot-xv-xvii-v/181-seslavski-manastir-sv-nikolai.html>> [18 март 2025 г.]

Фиг. 13. Нарушения върху стенописите. Личен архив, март, 2025 г.

Фиг. 14. Добре запазени стенописи върху свода. Личен архив, март, 2025 г.

Терени (11) 2026 (1)

THE PRESERVATION OF THE SESLAVTSI MONASTERY OF

ST. NICHOLAS OF MYRA

PhD student ILONA STOYANOVA

Sofia University "St. Kliment Ohridski",

Faculty of History, Department of " Archaeology "

15 Tsar Osvoboditel Blvd., 1504 Sofia, Bulgaria

ilonaaa34@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0005-7603-0569>

<https://doi.org/10.60053/TER.2026.11.246-270>

Abstract: This study aims to present the state of the preservation of the Seslavtsi Monastery of St. Nicholas of Myra. The conservation of the cultural heritage is one of the main tasks of the state, as it is directly related to the building of the national identity of the society and Bulgaria's image in the world. The text provides the main terms used in Bulgarian legislation and briefly describes the history and architecture of the object. The problems and activities related to the preservation of the monastery were noted and discussed.

Key words: preservation, monastery, restoration, murals, heritage, church